

ЮРЧИШИН ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту,
доктор юридичних наук, професор*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З прийняттям у 2012 р. нового КПК України, судовий контроль зайняв одне з провідних місць у досудовому розслідуванні [5]. Більше того, всі норми КПК України повністю узгоджуються з конституційними, запроваджена детальна правова регламентація процедури здійснення слідчим суддею судово-контрольної функції, чітко визначені об'єкт і межі судового контролю у досудовому розслідуванні. Необхідність судового контролю у досудовому розслідуванні обумовлена розподілом державної влади на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 6 Конституції України) та визнанням судових органів основними гарантами захисту прав людини і громадянина (ст. 124 Конституції України) [4, с. 52]. Відповідно до цього, будь-яке обмеження конституційних прав, свобод і законних інтересів особи, в тому числі і в стадії досудового розслідування, можливе тільки на основі судового рішення.

Крім основного призначення судового контролю – захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, він також сприяє ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень і забезпеченню оптимальних умов для відправлення правосуддя [7, с. 317]. Остання мета найбільше характеризує основне призначення і сутність судового контролю у досудовому розслідуванні. Дане концептуальне положення не тільки вказує на контрольний характер судової діяльності у досудовому розслідуванні, але й на взаємозв'язок останньої з подальшим судовим розглядом.

Процесуальний керівник розглядає клопотання слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження і приймає рішення про дачу чи відмову в дачі згоди на його розгляд слідчим суддею, при цьому це не формально-механічний процес, а відповідальне юридичне рішення, що вимагає від прокурора ретельного дослідження всіх матеріалів досудового розслідування, якими слідчий обґрунтовує потребу проведення слідчої (розшукової) дії чи прийняття слідчого (розшукового) рішення [6, с. 219]. Тому вимоги, що висувалися тоді, коли остаточне рішення з цього питання прокурор приймав сам, є обов'язковими і сьогодні. При обґрунтуванні рішення про дачу дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії чи обрання запобіжного заходу слідчий суддя не має права вносити до своєї ухвали будь-які дані, не зазначені у клопотанні слідчого, адже в іншому випадку суддя

виконуватиме не властиву йому функцію. Більше того, скарга слідчого на рішення процесуального керівника про відмову в дачі згоди на звернення з клопотанням до слідчого судді розглядається лише вищестоящим прокурором, який приймає з цього питання остаточне рішення, що не підлягає оскарженню до суду (ч. 4 ст. 313 КПК України).

Сам слідчий суддя за власною ініціативою приймати подібні рішення не уповноважений. Хоч роль судового рішення тут є вирішальною і суттєво підвищує доказове значення матеріалів досудового розслідування, але вона суттєво обмежена обов'язковим надходженням клопотання чи скарги. А це свідчить не на користь наявності в органів судової влади нової самостійної кримінально-процесуальної функції – судового контролю у досудовому розслідуванні. Скоріше за все контрольні повноваження – це лише аспект єдиної, неподільної, конституційної функції правосуддя, пов'язаний з якісною підготовкою матеріалів розслідування до судового розгляду, що є однією зі складових цієї функції.

Більше того, контрольні повноваження слідчого судді, які спрямовані на реалізацію розглядуваної функції, є обмеженими не тільки за своїм характером, а й за обсягом. Обумовлено це тим, що кримінальне провадження має свою особливу структуру і розвивається за своїми внутрішніми законами, які не під силу змінити чи скасувати ніякому законодавцю. Одним із таких законів і аксіомою кримінального провадження є його стадійна (етапна) архітектоніка з обов'язковою, підсумковою, ревізійною перевіркою результатів дослідження проведеного на попередній стадії. Цей закон – основа життєдіяльності кримінального провадження. До певних меж з нього допускаються окремі винятки. Вони стосуються безпосереднього прийняття суддею на досудовій стадії процесу лише рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження з метою захисту конституційних прав і свобод людини та розгляду скарг учасників процесу на рішення слідчого чи прокурора, що перешкоджають руху справи досудового розгляду (правосуддя). І не більше.

З метою забезпечити швидке, повне та неупереджене досудове розслідування кримінальних правопорушень в районі проведення антитерористичних операцій виникла необхідність повернути тимчасово прокурору функції забезпечення заходів кримінального провадження, а тому, 12 серпня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закони, що регламентують певні повноваження правоохоронних органів у районі проведення АТО: Закони України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції» [3], «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години» [2]. Цими законами передбачено, що прокурор в ході досудового розслідування окремих кримінальних правопорушень у районі проведення

антитерористичних операцій без рішення суду вирішує питання про здійснення обшуку житла чи іншого володіння особи, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також про тримання особи під вартою на строк до тридцяти діб. 22.02.2022 року Указом Президента України «Про проведення воєнного стану в Україні» введено воєнний стан в Україні [8]. Тобто прокурор в ході досудового розслідування окремих правопорушень під час воєнного стану, без рішення суду вирішує питання про здійснення обшуку житла чи іншого володіння особи, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також про тримання особи під вартою на строк до 30 діб.

У процесуальній літературі висловлено у думку про те, що зазначені закони можуть призвести до грубого, масштабного порушення загально визначених міжнародних стандартів у царині прав людини, зокрема визначених в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та положень Конституції України [1].

На наш погляд, тимчасове повернення прокурору функції забезпечення заходів кримінального провадження під час досудового розслідування кримінальних правопорушень під час воєнного стану не порушують права людини, бо прокурор і слідчий суддя виконують свої повноваження незалежно один від одного. Кожен з них діє своїми засобами і методами, виходячи з повноважень, визначених Конституцією України, КПК України та відповідними законами. Крім того, й саме законодавство України визначає контрольні повноваження судді і наглядову діяльність прокурора по-різному. Ми звертаємо увагу на те, що процесуальний керівник, діє постійно та безперервно протягом усього досудового розслідування, охоплюючи наглядовими засобами не тільки всю діяльність органів досудового розслідування при здійсненні ними будь-яких слідчих (розшукових) дій та прийнятті процесуальних рішень, а й діяльність інших суб'єктів цієї стадії процесу. Судовий же контроль таких властивостей не має, бо він не охоплює всієї діяльності суб'єктів досудового розслідування, а реалізується лише при розгляді клопотань слідчого і прокурора про застосування заходів процесуального характеру, коли, відповідно до Конституції України та КПК України, вимагається судове рішення (взяття під варту, обшук тощо), або коли подана скарга про порушення прав, свобод і законних інтересів людини, громадянина органом досудового розслідування чи прокурором.

Отже, як за масштабами і цілями, так і за своєю спрямованістю та змістом судовий контроль у досудовому розслідуванні не тільки не є тотожним прокурорському нагляду на цьому етапі кримінального провадження, але й не дублює його.

Висновок: Протидія злочинами які скоюються під час воєнного стану вимагає від правоохоронних органів не тільки мобільності та узгодження дій, а в першу чергу оперативності, а тому тимчасове розширення функцій прокурора щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування є доцільним.

Список використаних джерел:

1. Банчук О. Про «диктаторські» закони демократичної держави [Електронний ресурс] / О. Банчук, Б. Малишев. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011>.
2. Закон України від 12.08.2014 р. «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години» // Відомості Верховної Ради, 2014. – № 39. – Ст. 2007.
3. Закон України від 12.08.2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» // Відомості Верховної Ради, 2014. – № 39. – Ст. 2008.
4. Конституція України: чинне законодавство: Офіц. текст. К. : Алерта, 2016. 80 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 6 квітня 2020 р. : (ОФІЦ. ТЕКСТ). К. : ПАЛИВОДА А.В., 2020. – 420 с. – (Кодекси України).
6. Кримінальний процес України: академічний курс у 3 т. Т. 1: Загальна частина / (В. Т. Нора, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін.); за ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В. Т. Нора, д-ра юрид. наук, проф. В. Р. Бобечка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
7. Тертишник В. М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Київ : Алерта. 2022. 430 с.
8. Указ Президента України 64/2022 від 24 лютого 2022 року URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Ключові слова: досудове розслідування, прокурор, слідчий суддя, заходи забезпечення кримінального провадження.

Key words: pre-trial investigation, prosecutor, investigating judge, measures to ensure criminal proceedings.

КРЕТ ГАЛИНА РОМАНІВНА

*Верховний Суд,
суддя Великої Палати, доктор юридичних наук, доцент*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ

Однією зі слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, є аудіо-, відеоконтроль особи, який полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо (пункт 1.11.2 Інструкції про